

Електронна бібліотека видань історичного факультету Харківського університету

Бездрабко В. В. М. Криворотченко й ідея соціального музею // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць молодих вчених. – Харків, 1997. – С. 14 – 19.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництва

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський; А. О. Баскакова

2. Гуревич А.Я. Культура и общество средневековой Европы глазами современников. - М., 1989.

3. История Франции: в 3-х т. - М., 1972. - Т. 1

4. История французской литературы. - М., 1972. - Т. 1.

5. Малинин Ю.П. Рыцарская этика в позднесредневековой Франции XIV-XV вв. // Средние века. - М. 1992. - Вып. 55.

6. Обри, Пьер. Трубадуры и труверы / Пер. с франц. - М., 1932.

7. Поэзия трубадуров. Поэзия миннезингеров. Поэзия вагантов. - М., 1974.

8. Фридман Р.А. Любовная лирика трубадуров и ее истолкование // Учен. зап. Рязан. пед. ин-та. - М., 1965. - Т. 34.

9. Хейзинга, Йохан. Осень средневековья: Исследование форм жизненного уклада и форм мышления в XIV-XV вв. во Франции и Нидерландах: Сочинения в 3-х т. - М., 1995. - Т. 5.

Бездрабко В.В.

(ХДУ)

М.Криворотченко й ідея соціального музею

Двадцять років стали часом пошуку нових ефективних форм і методів наукової та культурно-освітницької роботи в музеєзнавстві. Цей складний неоднозначний пошуковий процес відбувався в умовах обґрунтування нових методологічних засад у музейній справі, в основу якої лягла марксистська теорія

Початком відліку шляху утвердження нових засад музеєзнавства умовно можна вважати 1922 р. Він ознаменувався появою розробленої Укрполітосвітоком програми реорганізації музейної справи в Україні [1, с. 163]. З-поміж основних її положень слід відмітити заклик до створення широкої мережі соціальних музеїв. Передбачалося створення такої музейної експозиції у подібних закладах коли через систематичний, комплексний, хронологічний принципи подачі матеріалів на основі марксистського вчення про суспільство буде відображатися "динаміка соціальних відносин", яка й відтворить успіхи соціалістичного життя [1, с. 163].

Ідея заснування в Україні соціальних музеїв знайшла у суспільстві і в аудію як своїх палких прихильників, так і непримирених критиків. Енергійним дептом цієї ідеї слід вважати Михайла Григоровича Криворотченка. Завдяки дослідженням останніх років ми дізналися багато цікавого про цю колоритну фігуру краєзнавчого руху двадцятих років в Україні [2, с. 3]. Активний громадсько-політичний діяч, заступник голови Українського комітету краєзнавства (УКК), вчений секретар УКК, відповідальний редактор журналу "Краєзнавство", інспектор екскурсійно-виставочної та музейної роботи при Укрнауці, співробітник науково-дослідної кафедри педагогіки ХІНО - це далеко неповний перелік рольового статусу М. Криворотченка в краєзнавстві України 20-х років. Окрім цього йому судилося стати ще й першим завідувачим Всеукраїнського соціального музею ім. Артема в Харкові. Це сталося в грудні 1922 року на запрошення Укрполітпросвіти [3, арк. 14]. На цій посаді він залишався до грудня 1923 року і після трирічної перерви 1 грудня 1926 року за умисництвом знову повернувся на цю посаду [3, арк. 39].

Праця М.Криворотченка як директора Соціального музею ім. Артема не залишилася непомітною. І вже через деякий час в наукових та громадських колах про нього заговорили, як про одного з авторів ідеї соціального музею [4, арк. 38]. Його ж методичну роботу над створенням ступеневої системи соціального музею високо оцінив заступник Укрполітпросвіти, голова Центрального методичного комітету при НКО М.Волобуєв, зробивши йому пропозицію стати співініціатором [3, арк. 2]. Особисто М.Криворотченко вважав, що саме він розробив і впроваджував в життя систему побудови та функціонування соціального музею [3, арк. 3].

Цінним нагромадженням інформації про те, який зміст вкладав М. Криворотченко у словосполучення "соціальний музей" є стаття за його авторством з одноіменною назвою, яка зберігається у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України [5, арк. 134-142]. Стаття опублікована 12 лютого 1923 року, тобто з'явилася майже через два місяці після призначення М.Криворотченка на посаду завідувачого музеєм.

Ця робота проливає світло на трактування ідеї соціального музею тим, хто на практиці спробував реалізувати її і перетворити в дійсність. Поняття "соціальний музей" визначається його суттю, а суть - завданням, які на нього

покладалися. Справжнє призначення цього закладу, на думку М.Криворотченка, полягало у виявленні та експонуванні матеріалів, які б ілюстрували історичний процес розвитку суспільних відносин у всій повноті [5, арк. 134]. Для цього автором пропонувалося організувати роботи в музеї так, щоб на основі діалектичного матеріалізму об'єктивно передати справжній сенс і значення реальності, яка б знайшла своє відображення в систематичній, комплексній хронологічній подачі її через різновидну експонатну. Такий підхід до організації музейної роботи можна назвати об'єктивним, бо музейного працівника, перш за все, мали цікавити об'єктивні фактори й загальні закономірності життя суспільства.

1. За його уявленнями і переконаннями життя людства зумовлене матеріальною детермінацією. Істинні знання про об'єктивну реальність, на думку М.Криворотченка, можна отримати, якщо відштовхуватися в побудові логічних схем від економічної дійсності. Для М.Криворотченка розвиток суспільства розгортався через зміни у способі виробництва матеріальних благ. Він був прихильником формаційного підходу до процесу людської спільноти. Тому через відкриту форму діяльності музею, - експонуючи типові процеси суспільного розвитку, його форм і відносин, які виникають при цьому, - музейний матеріал, на думку М.Криворотченка, мав би розташовуватися виходячи з визначальної принципу змін формацій: від первісного через рабовласницький, феодальний, капіталістичний лад - до комунізму. Для автора статті "Соціальний музей" історія суспільства сприймалася як рух у часі генетично пов'язаних економічних систем. Ці п'ять музейних відділів мали розповідати про загальний розвиток виробничих відносин і характерного для них суспільства. Вони покликані були стати вертикальним зв'язком подачі тематичного матеріалу [5, арк. 135]. У кожному з таких відділів мали бути представлені економіка, народжувана нею (за марксизмом) політика і їх надбудова - побут, наука та ідеологія [5, арк. 136]. Вибір другої координати сітки соціального музею був не випадковим, зумовлений прагненням замкнути коло взаємовизначальних елементів для існування суспільства - "економіка-політика-духовна культура". Третім виміром експонованих процесів мало стати розміщення музейних експонатів в залежності від розвитку класів кожної епохи, її окремих елементів класового життя [5, арк. 138]. Подібна постановка питання теж витримана в дусі марксизму - методологія

ка розглядала боротьбу класів вирішальним соціальним антогонізмом через який можна дійти до основи суспільних явищ. В зв'язку з цим доречно поставити питання: "Чи нівелювалася при цьому роль особи в історії?". Мабуть, що в деякій мірі так. Для М.Криворотченка суб'єктивне в історії існує і може розглядатися лише тому, що в ньому знаходять відображення загальне і об'єктивне. Інакше кажучи, суб'єктивному в історії потрібно приділяти увагу через те, що воно є підтвердженням об'єктивної моделі культурно-історичного процесу, в якому суб'єктивне вбирає загальні риси його часу і культури.

Можна по-різному оцінювати погляди М.Криворотченка, щодо схеми побудови соціального музею, в основі якої лежали марксизм та його методологія. Але за те, що це були переконання людини породжені часом тієї "специфічної людської реальності", йому не слід дорікати.

Історичні події, явища, процеси мали знайти в музеї свій виклад через революційне ідеографування. Останнє повинне було стати генералізуючою лінією в музеєзнавстві. На тверде переконання автора статті "Соціальний музей", згодом, після перебудовуючих процесів в музейній справі, мав залишитися лише один тип музею - соціальний [5, арк. 134].

Окрім експонатної частини музею Михайла Криворотченка цікавило функціонування "музейного організму" в цілому. Він вважав, що без таких структурних підрозділів, як кабінетно-лабораторний, клубно-аудиторський, виробничий, існування соціального музею неможливо [5, арк. 139]. Кожний з них мав своє призначення, про що досить детально йдеться у його праці. Так, кабінетно-лабораторний відділ музею покликаний був забезпечувати поповнення, збирання та зберігання музейного фонду, існування при ньому бібліотеки, лабораторій, консультаційного пункту тощо. Виробничий відділ мислився як технічний апарат музею. Він мав складатися з географічної, фотодіапозитивної, гравірувальної, картонажно-політурної, муляжної та інших майстерень, що займалися обслуговуванням усіх структурних підрозділів соціального музею. Клубно-аудиторська частина повинна була займатися аудіюванням екскурсійно-виставочної роботи, організацією виставок та виявом кращих досягнень клубної роботи поза музеєм.

Крім внутрішньої організації соціального музею М. Криворотченка турбувала й організація подібних закладів у межах всієї республіки. Він вважав

за необхідне створити соціальні музеї спочатку на рівні кожної губернії та повітів (хоча б по одному), а потім проводити територіальне розгалуження музейної мережі, верхівкою якої мав залишатися Всеукраїнський соціальний музей ім. Артема [5, арк. 141-142]. В роботі місцевих соціальних музеїв передбачалася певна міра самостійності, вони мали свою роботу будувати в залежності від можливостей і потреб регіону.

Такою є в загальних рисах ідея соціального музею за авторством М.Криворотченка. Головним у ній, на нашу думку, є прагнення до виявлення єдиної основи розвитку суспільства. Через раціональні методи історичного дослідження, критику досоціалістичних соціальних відносин і апологетичність в поясненні при подачі експонатури сучасних йому відносин у суспільстві констатацію і узагальнення історичних фактів, подій, процесів, явищ, намагання зрозуміти, описати, проаналізувати і оцінити соціальні відносини завдяки музейному матеріалу, - М.Криворотченко шукає ланки "каузальних хвиль" у житті людей. Він не лякається, якщо вони є множинними, а, навпаки, прагне до урахування всіх додатків, сумою яких є людське життя.

Не можна не погодитися з висновками щодо соціальних музеїв відомого дослідника-музезознавця Г. Скрипник, яка відмічала певне спотворення самої цієї ідеї під впливом пролеткульту, прямолінійного догматичного розуміння та застосування марксистського вчення [1, с.163]. Але ж то був час лише постановки проблеми і попереднього її вирішення з елімінацією помилок. М.Криворотченко спробував на основі методологічного принципу монізму вивести ідею соціального музею. Сам задум вимагав наявності в достатній кількості логіко-методичних засобів в арсеналі дослідника для розуміння історичних явищ. Ставши української радянської історичної науки на той час не відповідав поставленим завданням. Більш того, нам здається, що абсолютно логічно передати минуле (до чого прагнув М.Криворотченко) просто неможливо. На превеликий жаль за відсутністю матеріалів ми не можемо проаналізувати еволюцію поглядів М.Криворотченка на соціальний музей, тому й обмежилися знайденою роботою.

В одній з анкет, відповідаючи на запитання "де, в якій галузі хотів би працювати?", він напише: "де тонко, й де ніхто інший не хоче братися" [3, арк. 6]. Він став автором і провідником наукової апробації ідеї соціального музею. Остання, як і все нове, сприймалася неоднозначно. Але шире прагнення Михайла

Криворотченка реалізувати її в життя заслужило поваги і доброї пам'яті нащадків.

1. Скрипник Г.А. Етнографічні музеї України.-К., 1989.
2. Данилюк Ю., Юренко О. Біля витоків журналу // Краєзнавство.- 1993.- № 1.- С. 3.
3. ЦДАВО України.- ф. 166.- Оп. 12.- Од. зб. 3872.
4. Там само.- Оп. 5.- Од. зб. 724-а.
5. Там само.- Оп. 2.- Од. зб. 469.

Брехач М.Г.
(ХГУ)

Привозная керамика из Червоногусаровского могильника салтовской культуры

К одному из главных этнокультурных показателей в археологии относится керамика. Поэтому не удивительно, что она является наиболее частым объектом исследования. Не составляет исключения в этом отношении и керамика салтовской культуры. Источниковой базой данной работы послужил материал из грунтового могильника салтовской культуры в с. Червоная Гусаровка Балаклеевского района Харьковской области, где Средневековая археологическая экспедиция Харьковского университета под руководством профессора В.К.Михеева проводила раскопки в 1993 - 1996 гг.

За эти годы было вскрыто 144 погребения, из которых керамика обнаружена в 126. Керамика представлена двумя группами: местного производства и импортом. Наиболее часто встречается собственно салтовская керамика (68 экземпляров, составляющие 57% от общей массы керамики, найденной на могильнике). В этой группе выделены две подгруппы: гончарного производства и лепная. Гончарную посуду (43, 34%) составляют: кружки (34, 27%), кувшины (7, 6%) и в единичных экземплярах кубышка и половина кружки-братины. Лепная представлена горшками (24, 19%) и одним кувшинчиком - подражанием